

Fælles Mål

Latin

**ON-LINE PUBLIKATION
KUN PÅ NETTET**

Indhold

- 4 Forord**
- 5 Indledning**
- 7 Folkeskolens formål**
- 8 Om Fælles Mål**
- 10 Læreplan**
- 10 Signalement af faget**
- 11 Formål for faget**
- 12 Slutmål**
  - 12 Efter 10. klassestrin
- 13 Læseplan**
  - 13 Sprog og sprogtilegnelse
  - 14 Kultur
- 15 Undervisningsvejledning**

Forord

Med fornyelsen af folkeskoleloven i 2002 har regeringen først og fremmest ønsket at styrke fagligheden. Eleverne skal – uanset hvor i landet de går i skole – have mulighed for at tilegne sig de samme kundskaber og færdigheder, og enhver må kunne danne sig et overblik over, hvilke mål der arbejdes hen mod. Det er en forudsætning for at sikre kvaliteten i folkeskolen.

De nye faghæfter hedder FÆLLES MÅL. Fælles Mål dækker over de to vigtigste sæt af faglige tekster til skolens fag og emner. For det første de bindende fælles nationale mål i form af fagformål, centrale kundskabs- og færdighedsområder (slutmål) og trinmål samt mål og bindende indholdsbeskrivelser for børnehaveklassen. For det andet de vejledende læseplaner og beskrivelser af udviklingen i undervisningen frem mod trin- og slutmål. Når de lokale læseplaner og beskrivelser er endeligt godkendt af kommunalbestyrelsen, bliver også de bindende – og dermed fælles – for den enkelte skole.

Fælles Mål har til hensigt at gøre det muligt at følge udviklingen i elevernes kundskabstildignelse – fra de starter i børnehaveklassen, til de forlader folkeskolen. I en rummelig folkeskole skal der være udfordringer for alle børn. Skolens undervisning skal tage udgangspunkt i det enkelte barns stærke og svage sider, så barnet når så langt som muligt i den retning, der angives i de fælles mål. Derfor er det afgørende, at lærerne og børnehaveklasselederne har frihed til – og dermed også ansvar for – at tilrettelægge undervisningen, så den tilgodeser den enkelte elev.

Folkeskolens formålsparagraf angiver den overordnede indholdsramme for skolens arbejde med elevernes alsidige personlige udvikling. Det handler om at lære noget, og det handler om at udvikle sig som menneske.

Det er i den enkelte kommune og på den enkelte folkeskole, at kvaliteten i folkeskolen skabes. Dette kan kun ske i et frugtbart samarbejde mellem lærere, børnehaveklasseledere, pædagoger, skolens øvrige medarbejdere og ledelse. Skolen har en væsentlig plads at udfylde i det enkelte barns liv, og et godt samarbejde med forældrene er en forudsætning for, at skolen kan løse sine opgaver.

Jeg håber, at de nye Fælles Mål hæfter bliver et godt værktøj i dagligdagen på skolerne. Jeg håber, de kan medvirke til at afhjælpe det problem, at nogle børn ikke lærer, hvad de skal, og at andre ikke får tilstrækkelige udfordringer.

BERTEL HAARDER
Undervisningsminister

Indledning

Fælles Mål for undervisningen kan medvirke til at styrke kvaliteten i folkeskolen på en række områder. Trinmål og slutmål kan give lærerne et klart og tydeligt billede af, hvad eleverne skal lære, uden at der tages stilling til hvordan. Trinmål og slutmål er samtidig et dialogværktøj mellem lærer og elev, lærere indbyrdes, mellem skoleleder og lærerteam samt mellem skole og hjem.

De fælles mål skal sikre en fælles folkeskole. Eleverne skal – uanset hvor i landet de går i skole – have mulighed for at tilegne sig de samme kundskaber og færdigheder. Målbeskrivelserne skal endvidere hjælpe lærere, forældre og elever med at være opmærksomme på, om en elev har brug for større udfordringer, støtte eller særlig opmærksomhed. Målene er således i høj grad et værktøj, der fremmer undervisningsdifferentiering.

Fælles Mål er en videreudvikling af Klare Mål. Det arbejde, som skolerne har iværksat med at planlægge undervisning ud fra målbeskrivelser, kan fortsætte. Tidligere kunne kommunerne vælge at gøre Undervisningsministeriets vejledende delmål til deres egne eller fastsætte egne delmål. Det nye er, at alle kommuner og skoler fremover skal følge de samme trinmål. Dertil kommer, at børnehaveklassens mål og indhold er blevet præciseret, således at der nu er fælles regler for, hvad børnene skal lære i børnehaveklassen. Hermed har børnehaveklassens undervisning fået vilkår, som er sammenlignelige med undervisningen på de efterfølgende klassetrin.

I forbindelse med revisionen af faghæfterne indføres to nye begreber: Læreplan og Undervisningsvejledning (tidligere: Vejledning). Læreplanen indeholder en præambel (et signalement af faget), fagets formål, CKF/slutmål, trinmål, vejledende beskrivelser af udviklingen i undervisningen frem mod trin- og slutmål samt den vejledende læseplan. Undervisningsvejledningen indeholder som hidtil en vejledning i form af en række råd og vink til undervisningen. De to begreber – læreplan og undervisningsvejledning – er valgt for at skabe overensstemmelse i sprogbrug mellem folkeskole og ungdomsuddannelse med henblik på at fremme samarbejdet og kontinuiteten i uddannelsessystemet.

I forbindelse med omdannelsen af delmål til trinmål er der foretaget visse konsekvensrettelser i de vejledende læseplaner. De overskrifter, som de centrale kundskabs- og færdighedsområder er bygget op om, kan fremover genfindes i læseplanerne.

Som noget nyt skal kommunerne udarbejde beskrivelser af udviklingen i undervisningen frem mod trin- og slutmål. Ifølge folkeskoleloven udsender undervisningsministeren et vejledende materiale til understøttelse af disse beskrivelser. Materialet er indeholdt i læreplanen for det enkelte fag.

Skolernes arbejde med elevernes alsidige personlige udvikling skal også videreføres. Forpligtelsen er nu indskrevet i selve folkeskoleloven.

KIM MØRCH JACOBSEN
Uddannelsesdirektør

Folkeskolens formål

Fra bekendtgørelse af lov om folkeskolen nr. 870 af 21. oktober 2003

§ 1. Folkeskolens opgave er i samarbejde med forældrene at fremme elevernes tilegnelse af kundskaber, færdigheder, arbejdsmetoder og udtryksformer, der medvirker til den enkelte elevs alsidige personlige udvikling.

Stk. 2. Folkeskolen må søge at skabe sådanne rammer for oplevelse, virkelyst og fordybelse, at eleverne udvikler erkendelse, fantasi og lyst til at lære, således at de opnår tillid til egne muligheder og baggrund for at tage stilling og handle.

Stk. 3. Folkeskolen skal gøre eleverne fortrolige med dansk kultur og bidrage til deres forståelse for andre kulturer og for menneskets samspil med naturen. Skolen forbereder eleverne til medbestemmelse, medansvar, rettigheder og pligter i et samfund med frihed og folkestyre. Skolens undervisning og hele dagligliv må derfor bygge på åndsfrihed, ligeværd og demokrati.

§ 2. Folkeskolen er en kommunal opgave. Kommunalbestyrelsen har ansvaret for, at alle børn i kommunen sikres vederlagsfri undervisning i folkeskolen. Kommunalbestyrelsen fastlægger, jf. § 40, mål og rammer for skolernes virksomhed inden for denne lov.

Stk. 2. Den enkelte skole har inden for de givne rammer ansvaret for undervisningens kvalitet i henhold til folkeskolens formål, jf. § 1, og fastlægger selv undervisningens organisering og tilrettelæggelse.

Stk. 3. Elever og forældre samarbejder med skolen om at leve op til folkeskolens formål.

Om Fælles Mål

Med Lov om ændring af lov om folkeskolen af 30. april 2003 fastsættes fælles nationale mål for undervisningen. Det indebærer, at undervisningsministeren – i lighed med tidligere – fastsætter regler om formålet med undervisningen og om centrale kundskabs- og færdighedsområder, dvs. slutmål, for alle folkeskolens 42 fag og emner.

Endvidere fastsætter undervisningsministeren som noget nyt bindende mål – trinmål – på bestemte klassetrin. Trinmålene fastsættes, hvor det er pædagogisk begrundet ud fra det enkelte fags vejledende timetal, opbygning og progression.

Folkeskolens formål						
Fag	Fag	Fag	Fag	Fag	Fag	Fagets formål
						CKF slutmål
						Trinmål
						Beskrivelser
						Læseplan
						Undervisningsvejledning

Slutmål og trinmål angiver fælles nationale mål for, hvad undervisningen skal lede frem mod, at eleverne har tilegnet sig af kundskaber og færdigheder i faget eller emnet, henholdsvis ved afslutningen af undervisningen og ved afslutningen af bestemte klassetrin.

Slutmålene – eller de centrale kundskabs- og færdighedsområder – er de langsigtede mål, som skal fungere som pejlemærker for undervisningen i hele forløbet. Trinmålene er de kortsigtede mål, som anvendes i forbindelse med planlægning og evaluering af undervisningen, som dialogredskab og som områder i forbindelse med vurderingen af elevens udbytte af undervisningen.

Ved udformningen af trinmål er der taget udgangspunkt i de vejledende delmål fra Klare Mål. Der er dog sket nogle justeringer som følge af, at minimumstimetallet øges, at der er kommet et minimumstimetal i visse fag, og at der i visse fag sker en ændring i begyndelses- og sluttidspunktet.

Undervisningsministeren udsender vejledende læseplaner, der angiver indholdet i undervisningen. Kommunalbestyrelsen godkender efter indstilling fra skolebestyrelsen skolens læseplaner.

Som et nyt element i det faglige hierarki skal kommunen udarbejde beskrivelser af udviklingen i undervisningen frem mod trin- og slutmål. Beskrivelserne anvendes som et redskab i lærernes planlægning af undervisningen og i samarbejdet om fag og tværfaglige forløb med henblik på at understøtte den enkelte elevs udvikling og behov.

Undervisningsministeren udsender vejledende beskrivelser. Kommunalbestyrelsen godkender beskrivelserne efter indstilling fra skolebestyrelsen.

Med fornyelsen af folkeskoleloven har undervisningsministeren hjemmel til at fastsætte en indholdsbeskrivelse, der angiver mål for børnehaveklassen. Mål og indhold for børnehaveklassen er udformet som et faghæfte og findes ligesom de øvrige fag og emner på hjemmesiden.

Fagenes teksthierarki

1993-loven	Klare Mål	Fælles Mål	
Formål CKF (Prøvebestemm.)	Formål CKF (Slutmål) (Prøvebestemm.)	Formål Slutmål – CKF Trinmål (Prøvebestemm.)	Centrale bestemmelser
Læseplaner	Delmål Læseplaner Elevens alsidige	Beskrivelser Læseplaner Elevens alsidige	Lokale bestemmelser
Vejledning	Vejledning	Undervisnings- vejledning	Vejledende tekster

Undervisningsministeren udsender endvidere et vejledende materiale om beskrivelsen af elevernes alsidige personlige udvikling med udgangspunkt i folkeskolens formålsparagraf. Kommunalbestyrelsen skal sikre, at hensynet til elevernes alsidige personlige udvikling er tilgodeset gennem beskrivelser i læseplanerne eller på anden hensigtsmæssig måde. “Elevernes alsidige personlige udvikling” er udformet som et faghæfte og findes ligesom de øvrige fag og emner på hjemmesiden.

Formål – fag og alsidig personlig udvikling

Mange måder at lære på			Lyst til at lære				At lære sammen med andre			
Folkeskolens formål										
Fag	Fag	Fag	Fag	Fag	Fag	Fag	Fag	Fag	Fag	

I praksis udmøntes undervisningsministerens hjemmel til at udsende bindende og vejledende faglige tekster ved dels at udsende 25 faghæfter – hvoraf dette hæfte er ét af dem – dels ved at oprette en hjemmeside for alle fag og emner:

<http://www.faellesmaal.wm.dk>

Læreplan for latin består af:

- **Signalement**
- **Formål**
- **Slutmål**
- **Læseplan**

Signalement af faget

Der undervises i valgfaget latin på 10. klassetrin.

De centrale kundskabs- og færdighedsområder er:

Sprog og sprogtilegnelse

Kultur

I latin skal de grundlæggende kundskaber og færdigheder i hvert af de to områder udvikles som en helhed i faget latin, og når latin indgår i tværgående emner og problemstillinger.

De centrale kundskabs- og færdighedsområder er grundlaget for tilrettelæggelsen, gennemførelsen og evalueringen af undervisningen, således at eleverne får mulighed for at:

- anvende latin til at udvikle deres bevidsthed om sprogs opbygning og funktion
- anvende en basisviden om tidligere kulturperioder.

Formål for faget

Formålet med undervisningen i latin er at give eleverne et grundlag for at orientere sig i latinske tekster af forskellig type og give dem redskaber til forståelse af teksternes indhold og sproglige opbygning. Undervisningen skal videreudvikle elevernes almene sprogforståelse, blandt andet ved sammenligning med andre sprog, således at de kan anvende den i fortsat sprogtilegnelse. Undervisningen i latin skal give eleverne et grundlag for forståelse af sproglige fællestræk og kulturelle sammenhænge i Europa.

Slutmål

Efter 10. klassetrin

Sprog og sprogtegnelse

Undervisningen skal lede frem mod, at eleverne har tilegnet sig kundskaber og færdigheder, der sætter dem i stand til at

- læse og forstå sprogligt enkle tekster
- oversætte sprogligt enkle tekster
- skrive enkle ord og sætninger
- anvende viden om ordklasser og ordfamilier
- anvende viden om orddannelse til at drage sammenligninger mellem latin og andre sprog
- analysere sætninger
- opdele ord i bestanddele
- anvende informationer fra latinske tekster
- anvende forskellige læsestrategier
- anvende ordbøger og grammatiske oversigter hensigtsmæssigt
- udnytte it og mediers muligheder i forbindelse med informationsøgning
- anvende billedmedier til at få indsigt i levevilkår i antikken
- læse oversatte tekster og uddrage viden om kultur og levevilkår i antikken.

Kultur

Undervisningen skal lede frem mod, at eleverne har tilegnet sig kundskaber og færdigheder, der sætter dem i stand til at

- anvende viden om latinsk kultur til forståelse af nutidige kulturelle forhold
- anvende viden fra latin til forståelse af kulturelle sammenhænge i Europa
- udnytte de muligheder, der er for at anvende latin uden for skolen.

Læseplan

Læseplanen indeholder en angivelse af undervisningens indholdsområder: sprog og sprogtilegnelse og kultur. Områderne er indbyrdes afhængige og bør derfor integreres i de enkelte undervisningsforløb.

Der anvendes forskellige organisationsformer (individuelt, par, gruppe, klasse) til forskellige aktiviteter.

Ved valg af indhold lægges der vægt på

- at det praktisk musiske indgår som en del af undervisningen, fx i forbindelse med fremføring af digte og drama og fremstilling af lyd- og billedmateriale
- at der er sammenhæng mellem nutid og fortid og det nære og det fjerne
- at progressionen sker fra det enkle til det mere komplekse.

Sprog og sprogtilegnelse

Kundskaber i latin skal være indgang til almen sprog- og tekstforståelse. Eleverne arbejder med at erhverve sig redskaber til forståelse af teksters indhold og sproglige opbygning.

Undervisningen omfatter især

- latinske tekster af forskellige typer
- ordfamilier, dvs. grupper af ord, der er beslægtet i form og betydning, på tværs af sprogrænserne og inden for det enkelte sprog
- sætningens opbygning, dens opdeling i led og leddenes indbyrdes forhold
- orddannelse og bøjning, herunder ordenes opdeling i bestanddelene: forstavelser, stamme og endelser
- den fortsatte tilstedeværelse af den latinske orddannelse i de moderne sprog
- ordforrådet gennem iagttagelse af ligheder og forskelle mellem latin og de andre sprog, herunder såvel ordenes fremtrædelsesform som deres betydningsindhold
- ordbøger, herunder evt. elektroniske, samt ordbogsartiklers opbygning
- grammatiske fremstillinger
- danske oversættelser, anvendt såvel til en første orientering i en tekst som til støtte i tekstforståelsen
- forskellige læseformer.

Læseplan

Kultur

Ved læsning af latinske tekster møder eleverne noget, som på en gang er fremmed og en del af deres egen tradition.

I arbejdet med tekster danner elevernes indsigt i nutidige kulturelle forhold udgangspunkt for en historisk perspektivering.

Læsning af tekster i oversættelse indgår som baggrund for kulturforståelse.

Tekst- og kulturforståelsen bør støttes af film, video og lyd, herunder musik, sang og indtalt latin.

Undervisningen omfatter især

- tekster, der afspejler forskellige sider af antikken og dens eftervirkninger gennem tiderne, fx familien, natur- og miljøforhold, historie, uddannelse, politik og samfundsforhold, religion og mytologi, etik og moral, kærlighed
- et tekstudvalg, der går fra det enkle til det mere komplicerede og tager udgangspunkt i de nære kulturforhold
- forskellige teksttyper, såsom indskrifter, anekdoter, fortællinger, digte og drama, ord og citater fra aviser, blade og andre medier
- billeder, fx plancher, forskellige billedmæssige oversigter, kort, kunstværker, fx antikkens bygningsværker og statuer
- fremgangsmåder til at finde og udnytte oplysninger, fx fra leksika, håndbøger, historiske værker, databaser m.m.

Undervisningsvejledning

Indhold

- 16 Indledning**
- 16 Begynderundervisning**
- 17 Sprog og sprogtilegnelse**
  - 17 Orddannelse
- 21 Kultur**
- 23 Praktisk musiske aktiviteter**
- 25 Inddragelse af arkæologisk og andet materiale**
- 25 Ekskursioner og anden udadrettet virksomhed**
  - 26 "Non solus/sola es"
- 26 Inddragelse af informationsteknologi**
- 27 Intern evaluering og undervisningsdifferentiering**

Undervisningsvejledning

Indledning

Latin er et prøveforberedende fag og kan tilbydes på 10. klassetrin.

Latin er det gamle europæiske fællessprog. Arbejdet med latin giver eleverne mulighed for at få indblik i nutidens sproglige og kulturelle forudsætninger fra Antikken gennem Middelalderen og nyere tid. Latin er et væsentligt grundlag for de europæiske sprogs almene ordforråd, dels ved lån og dels som forbillede for orddannelse og betydning.

Elevernes beskæftigelse med latin giver mulighed for at skærpe deres evne til at sammenligne forhold vedrørende grammatik og ordforråd på latin og andre sprog og behandle fælleseuropæiske forestillinger og deres sproglige udtryk i historisk lys.

De centrale kundskabs- og færdighedsområder er angivelser af undervisningens indhold, og de skal anvendes som pejlemærker både ved planlægningen og ved evalueringen af undervisningsforløb.

Opfattelsen af, hvordan der kan undervises i latin, har ændret sig i takt med udviklingen af læringsbegrebet generelt i folkeskolen. Latin er et funktionelt fag, idet det omgiver os og bruges af os i vort modersmål og de fremmedsprog, som vi benytter os af.

Læseplanen gør i sin indledning opmærksom på nogle centrale områder, der bør lægges vægt på i tilrettelæggelsen af undervisningen. Elevmedbestemmelse, samarbejde, det praktisk musiske er også faget latins anliggende. Faget er ikke blot sprogindlæring i traditionel forstand, men skal leve op til det overordnede formål for folkeskolen, der jo også omfatter, at faget skal give eleverne forståelse af fremmede kulturer. Latinfaget kan her i særlig grad bidrage med en historisk forståelse, der sætter udviklingen frem til i dag i perspektiv.

For at give eleverne mulighed for at opnå indsigt i samspillet mellem sprog og kultur må undervisningen tilrettelægges ud fra de tekster, der skal læses. De nødvendige sproglige kundskaber må derfor defineres i forhold til disse tekster, og ikke i forhold til den grundlæggende grammatikindlæring. Den sproglige analyse er således ikke et fagligt mål i sig selv.

Begynderundervisning

Den elementære indføring i sproget kan enten foregå ved brug af en begynderbog eller ved hjælp af lærerens eget materiale eller gennem læsning af enkle originaltekster, evt. med forudgående bearbejdelser og omskrivninger.

Det er vigtigt at finde en balance mellem ordenes betydning og endelsernes betydning, således at latin ikke fremtræder som en rebus, men som et sprog, der er tilgængeligt ved anvendelse af såvel sproglig og kulturel viden som grammatisk metode – og læserens intuition. Det sidste betyder, at eleverne skal opfordres til hele tiden at benytte sig

Undervisningsvejledning

af gættestrategier. Som i de andre fremmedsprog er det vigtigt at lære elever at danne hypoteser om et indhold, de ikke umiddelbart kan gennemskue, ved at koncentrere sig om det, de kan (billeder, ord, ordstammer osv.). På den måde vil eleverne være motiverede for en mere detaljeret undersøgelse af, om formodningerne er korrekte. Afkodningen af indholdet bliver en aktiverende indlæring af sprog og indhold.

Mulige indgange:

Ud fra fx overskriften “Alle kan latin” har lærer og elever en samtale om ord, vi bruger i dagligdagen. Samtalen skal synliggøre danske ord og fremmedord, deres betydning, opdeling og fremtrædelsesformer.

Andre udgangspunkter kan være danske og udenlandske aviser, reklamer og citater. Plancher med fx mennesker, dyr og planter rummer yderligere muligheder for samtale om latins tilstedeværelse i det moderne samfund.

Hvor, hvordan og hvorfor møder vi antik kultur i Danmark og andre europæiske lande? Viden og erfaringer fra fx rejser, museumsbesøg, bøger, billeder og film danner grundlag for samtale med det formål at synliggøre dette.

Læreren kan supplere med fortællen om kendte romere og om latinsk sprog- og kulturbaggrund, udvikling og betydning i dag. Med udgangspunkt i samtaleforløbet vælger lærer og elever i fællesskab nogle emner, der skal danne basis for det fortsatte arbejde.

Læreren fortæller, fx ud fra billeder, illustrationer, film eller videoklip og evt. oplæsning, giver en generel indføring i det, der skal arbejdes med. Den kan også anspore til undren, nysgerrighed og ønsket om at vide mere.

Sprog og sprogtilegnelse

Undervisningen skal give eleverne nogle redskaber til at få forståelse af tekster. Disse redskaber omfatter læsestrategier og en træning i at kunne opdele ord og sætninger for at få adgang til betydningen.

Den elementære undervisning kan enten lægge op til, at eleverne selv udleder reglerne på grundlag af tilrettelagt materiale, eller de kan gå ud fra selve reglerne eller principperne. Det kan dog anbefales at indbygge begge principper som en vekselvirkning i sin undervisning.

Orddannelse

Arbejdet med ordene må være grundlæggende i et sprog som latin, der fungerer som et fælles islæt i de europæiske sprog. Latinen udlånte ikke blot et ord her og der, men et helt afledningsprogram: når dansk har multiplicere, har tysk multiplizieren, engelsk multiply osv; hertil svarer multiplikation osv., multiplikator osv. Ved at opstille sådanne grupper af ord fra forskellige sprog for eleverne, har man med det samme et aflednings-

Undervisningsvejledning

system på latin og en metode til overførsel af sæt af ord til de sprog, der låner fra latin. Hvis man nu sammenligner multi-plic-are med mang-foldig-gøre kan man begynde en indføring i at dele ord på latin (-a-re: verbalstamvokal + infinitiv-endelse; plic: verbalgrundstamme el. rod; multi-: forled i en sammensætning, hvor -plic- er efterled. Man kan gøre det tilsvarende med det danske ord og finde, at leddene i betydning svarer til hinanden fra sprog til sprog. Mangfoldighed er ikke et låneord, men dets opbygning er lånt, der er tale om et "byggelån" (en "kalke", et oversættelseslån). Mange/meget hedder noget med mult(i); plic-are betyder at folde. Man kan nu fx forfølge multi- på dansk (i fremmedord): multinational osv. (21/2 spalte i fremmedordbogen). Man kan også følge -plic-/plex: simplicitet, duplicitet, især kendt fra engelsk. Måske kender nogen en-foldig eller Hellige Enfold! = *Sancta Simplicitas*.

Det kan være, at de første sætninger i latintimen ikke skal være "*Italia terra est*", men fx "Det er svært for individet at kommunikere med multinationale instanser og internationale institutioner" eller "Lad studenterne studere (på) deres studier". Den engelske ordbog og fremmedordbogen kan godt være indgangen til latinen i de første timer, sammen med fx en engelsk avisartikel.

Andre eksempler:

Opstillinger af typen:

A. con-sci-ent-ia	- con-sci-ence
sam-vit-tig-hed	- be-vidst-hed
Ge-wissen	- Be-wusst-sein
Mit-wiss-en	

eller:

im-press-ion – (lat.eng.fransk osv)

Ein-druck

ind-tryk osv.

kan vise, antyde det fælleseuropæiske latin, også bag den dansk-tyske lydige dragt.

Opstillinger af typen:

B. mo-vere – mo-tion – mo-bil – mo-ment

moment > moment-an

mobil > mobil-isere > -isering

motiv > motivere > motivering/-ation

motor > motorisere > -ing > motorisk – motorik

kan vise latinen som "program" til orddannelse, som er fælles for en række sprog.

Syntaks og morfologi

Arbejdet med sætningens opdeling i led forbindes med kasuslæren, således at nominativ indlæres sammen med akkusativ, fordi den som begreb er meningsløs uden akkusativ. Man kan fx sammenligne med dansk: ulven spiser bjørnen. Vi ved, hvem der spiser hvem på grund af ordstillingen, dvs. ledstillingen. På latin vil morfologien give svaret: *lupus ursum devorat*, modsat *ursus lupum devorat*. Morfologien muliggør *lupum ursus devorat* og andre kombinationer. Ledstillingen har “fået fri” og kan bruges til andet end at angive subjekt/objekt. Man kan måske allerede tidligt fortælle lidt om “eftertryk, fremhævelse” eller lignende. Det var ulven (ikke et andet dyr, fx løven), der åd bjørnen. Lupus flyttes til en usædvanlig plads *ursum devoravit lupus*.

Man bør begynde med at vise hele sætningsmønstre: N gør noget ved A ved hjælp af I (instrumentalis = ablativ). N og A spiller sammen og hjælpes ofte af I (eller præpositionsforbindelse). Dativ udvider As muligheder, således at vi kan få mønstret: N giver A til D.

Verbalmorfologien bør hænge sammen med forståelsen af tidsformerne som et spil mellem nu, før og siden. Modus eller måder skal ses som et spil mellem 1) udsagn og 2) ønske, formodning, forestilling, referat.

Ting kan være i gang eller færdige. Man kan skildre, hvordan tingene foregår, og man kan fortælle, at de er sket. Forskellen udtrykkes gennem aspekterne imperfektum og perfektum.

At oversætte fra latin

At oversætte et stykke latin skal gerne være en tilfredsstillende oplevelse: “se, jeg kan noget”. I begyndelsen foregår oversættelser med megen hjælp fra læreren, senere mere selvstændigt, i grupper, fx hvis teksten er ukendt. Oversættelser kan være mere eller mindre ordret. Undervejs, fra den ordrette til den er på ordentlig dansk, kan man pege på mange forskelle i udtryksmåde og bagved liggende kulturforskelle. Hvordan oversætte consul? Låne ordet? Som Holberg siger “borgemester”? Hvorfor lyder det pudsigt? Eller måske var Cicero republikkens præsident?

Selve teksten må jo indbyde til at anvende den lærte grammatik, eller til at noget grammatik læres undervejs. Formålet er forståelsen, ikke den syntaktiske analyse, hvor spændende den end kan være som intellektuel øvelse. Det, der fra begyndelsen bør gøres klart, er, at et ord som dominus ikke blot fortæller os, at teksten handler om en, der er herre over et eller andet, men også at denne foretager sig noget (“-(u)s angiver nom.”)

En latintekst fremtræder nok mere som sproglig meddelelse, hvis den læses (og oversættes) “lineært”:

Gallia est omnis divisa in partes tres; den berømte indledning til Cæsars Gallerkrige indeholder ingen ord, der ikke er repræsenteret ved et opslag i fremmedordbogen. Lad os se på den: *Gallia* i dette handler åbenbart om Gallien, det nuværende Frankrig, *Gallia* har ingen endelse udover -a, dvs. det “gør” noget, eller der er noget at sige om

Undervisningsvejledning

det. *Omnis* fortæller, at det drejer sig om hele Gallien, al Gallien (at -s er en endelse, der svarer til Gallia's ingenting, kan man fortælle her, hvis ikke man har haft det). *Est devisa*: er delt; i dele: *partes*, division og part er danske ord (og engelske), begge kan oversættes med "dele, delt". Når nu det hele Gallien er delt i nogen dele, og disse viser sig at være *tres* (tre), er dette sidste måske "understreget" ved at komme til sidst: "Gallien, vel at mærke som helhed betragtet, i bredeste forstand, er opdelt i nogen underdele, og dem, husk det, er der tre af". Gloser, grammatik, endog ordstilling kan komme til diskussion ved simpelthen at læse teksten forfra som den i sin tid blev hørt.

Læseformer

At læse omfatter en lang række strategier, der er afhængige af det formål, man har med teksten. Læsestrategier omfatter blandt andet at danne hypoteser, erkende transparente ord, gætte osv. Strategierne kan være læsning, hvor eleverne for at få et nødvendigt kendskab til hele tekstens indhold skal læse alle detaljer, læsning, hvor eleverne leder efter et bestemt indhold og dermed udelader uvæsentlige oplysninger, og læsning, hvor eleverne danner sig et indtryk af indholdet.

Eleverne kender disse strategier fra dansk og de andre fremmedsprog og kan bruge dem i latinundervisningen.

Når eleverne læser tekster, gør de det med forskellige formål. Formålet har sammenhæng både med elevernes forudsætninger og interesse og selve tekstgenren. Der vil derfor være en sammenhæng mellem tekstgenre, læseinteresse og læsemåde.

Eleverne skal som det første vigtige skridt i læseforståelse lære at danne sig et overblik over teksten og bruge de oplysninger, et sådant første indtryk giver. Et sådant første skridt er bl.a. at lære eleverne at bruge eventuelle billeder og overskrifter som udgangspunkt for at gætte, hvad teksten handler om. Ofte kan sådanne informationer give en væsentlig indgang til forståelse af den samlede tekst. Det er vigtigt at give eleverne selv-tillid og gøre dem opmærksom på, at de selv i et fag som latin ikke er *tabulae rasae*. De skal lære at koncentrere sig om det, de kan – og at de faktisk kan hente en stor del fra deres modersmål og de andre fremmedsprog.

Hjælpemidler

Undervisningen skal fra første færd træne eleverne i at anvende fagets hjælpemidler. Det skal fx gøres klart, at ordbøger ikke er facitlister, men kan give flere muligheder, der skal vælges imellem, idet der kan være forskel på indholdet af ord og udtryk fra den danske til den latinske betegnelse.

Udover gloserede tekster er det vigtigt, at eleverne også prøver at arbejde med ugloserede tekster og dermed bliver fortrolige med ordbog og grammatik. Opslag i ordbog og opbygningen af de længere ordbogsartikler er to vanskelige punkter for begynderen og kræver lærervejledning.

Undervisningsvejledning

Af relevante håndbøger kan bl.a. nævnes latin-dansk/dansk-latin ordbog samt ordbøger, der omhandler fremmedord og deres opbygning. Dertil kommer forskellige grammatiske oversigter.

Arbejdet med håndbøger og tekst skal foruden at give eleverne faglige kundskaber også bidrage til, at de får gode arbejdsvaner med hensyn til studie- og notatteknik.

Kultur

Tekstvalg og tekstarbejde

Tekstens placering i latinundervisningen spiller en anden rolle end i de moderne fremmedsprog. Faget latin er i stor udstrækning henvist til den skrevne tekst, suppleret med et varieret billedmateriale. Det er derfor vigtigt ikke udelukkende at betragte teksten i snæver tekstlig forstand, men i bred forstand, hvor billedmaterialer indgår som en naturlig – og nødvendig del af undervisningen.

Teksternes fremmedartede sider må gerne aktualiseres gennem sammenligning med nutidige forhold. De anvendte tekster skal både danne grundlag for sproglige iagttagelser og sprogræning, og for en orientering om datidens kultur.

Undervisningen skal give eleverne en bred palet af tekster. Det er vigtigt også at arbejde med andre teksttyper end de tekster, lærebogssystemerne tilbyder. Fx vil det være en god ide at bryde lærebogens kronologi indimellem og "skære" tekster fra forskellige udgivelser til. Derved kan man nuancere teksttyper, forskellige indfaldsvinkler og den sproglige fremtræden og samtidig også åbne en bredere verden for eleverne. Fx bør eleverne lære at blive opmærksomme på de daglige sproglige signaler, der optræder i aviser og blade, på indskrifter, i mottoer og navne på butikker, firmaer og varer.

Dertil kommer, at billeder, dias, video, film og cd-rom bidrager til en visuel oplevelse af antikkens liv.

Af film findes der et righoldigt materiale, fx kan film som Ben Hur, Spartacus, Qvo vadis?, Julius Caesar, Jeg, Claudius, Gladiator anbefales. De viser noget om religion og politik, slavernes forhold, gladiatorernes liv, dragter og bygninger, dagligliv m.m.

De tekster, der skal arbejdes med, skal selvfølgelig opfylde, at de kan give eleverne viden om centrale sider af det valgte emne. De skal kunne give svar på stillede spørgsmål.

At arbejde med forskellige teksttyper giver flere indfaldsvinkler til belysning af emnet og dermed såvel større viden som mulighed for flere forskellige svar på stillede spørgsmål.

Undervisningsvejledning

Et bredere tekstarbejde

Med stor fordel kan undervisningen tilrettelægges med udgangspunkt i større emner, der skaber tilknytning til elevernes egen nære hverdag eller som er mere almene.

Sådanne emner kan fx være

vita rustica	vita urbana
politik og religion	teater
sociale forhold	væddeløb
indretning af villa rustica	skolevæsen
filosofi	veje og samfærdsel
miljø	

Et arbejde med sådanne emner vil naturligt pege to veje: dels inden for fagets egne rammer dels ud til et tværfagligt samarbejde med andre fag. Arbejdet med bredere emner bør lægge op til, at eleverne gives lejlighed til at undres og stille spørgsmål, derved brydes den traditionelle lærer- elev rollesituation med læreren som den docerende og eleven udelukkende som modtagende. Fra de øvrige fag har eleverne erfaringer med projektarbejdsformen, et arbejdsmonster, der med fordel kan udnyttes i latinundervisningen.

Til belysning af fx skolevæsen og undervisning eller, set fra en anden synsvinkel, filosofi, skal her nævnes de middelalderlige "qvæstioner". Sprogligt er de ofte ganske enkle og tager form af spørgsmål som "har alle sprog samme grammatik?" Herefter følger argumenter for og imod. Udgangspunktet kan i timen være henvisning til udtryk som "i denne sag kan siges meget både pro et contra".

Det tværfaglige

Undervisningen i latin kan bidrage til det tværfaglige samarbejde med sproglige og kulturhistoriske emner.

Såvel på den sproglige som den indholdsmæssige side drejer det sig om en perspektivering af et givet emne. Eksempelvis vil der altid i arbejdet med tværgående emner og problemstillinger kunne optræde et historisk perspektiv, hvor latin – selv om det ikke optræder i skolens fagrække – vil være naturligt at inddrage. Enhver problemformulering, der stiller spørgsmålet: hvordan var det tidligere eller i gamle dage, og hvorfor var det sådan, vil ofte have en latent svarmulighed med rod i den antikke kultur. Det er vigtigt, at lærergruppen er opmærksom på dette og indhenter den kyndige bistand, der findes på og uden for skolen.

Undervisningsvejledning

Hvis vi ser på de to tidligere emner: *vita rustica* og *vita urbana* omfatter disse, blandt mange andre emner, centrale forudsætninger for vores land- og byliv i dag.

Hvad angår de sproglige emner vil latin i et tværsprogligt arbejde kunne give en indsigt og en forståelse, der kan sætte såvel ordforråd og grammatisk opbygning ind i en forståelsesramme, der også kan give eleverne et nyttigt redskab i deres videre indlæring.

Oversatte tekster

Antikke tekster i dansk oversættelse kan med fordel inddrages og bruges til forskellige formål.

En oversættelse kan hjælpe forståelsen af en given tekst. Eleverne skal derefter forklare det latinske ud fra teksten selv, man kan jo evt. foretage nogle simple kontrastive øvelser. Den almindelige foragt, "snydeoversættelsen" tidligere var genstand for, kan afløses af et mere bevidst forhold til oversættelsen, måske senere til en vurderende sammenholden af forskellige oversættelser. Forudsætninger er, at oversættelserne har en litterær værdi i sig selv.

Læser eleverne nogle få eksempler på en forfatter eller genre, kan hjemmelæsning af en større tekstmasse, evt. med kort elevpræsentation, være baggrund for den bredere forståelse af den tekst, der er i fokus i latinsk form.

Denne form for læsning går nemt over i temalæsning med primært sigte i kulturforståelse. Drama og teater behandler ved hjælp af billeder, modeller, oversatte tekster om opførelser, fx Tacitus, *Annales* 16 om Nero på scenen, oversat tragedie, fx "Octavia", hvor Nero og Seneca optræder som personer. Måske lyttes til Monteverdis opera "Poppeas Kroning". Måske indgår højtlesning eller opførelse. Skulle nu en folkestemning herefter rejse sig for at læse noget på latin, gør det vel ikke noget.

Praktisk musiske aktiviteter

I det følgende opstilles et idekatalog til illustration af nogle af de praktisk musiske aktiviteter, der kan indgå i latinundervisningen.

Når en tekst er læst kan indholdet levendegøres og den sproglige og kulturelle forståelse udbygges gennem arbejdet med at lave og fremsige dialoger. Det gælder såvel helt lette som sværere tekster.

Et eksempel:

Eleverne har læst en tekst, der handler om arbejde på landet. Enkeltvis, parvis eller i små grupper formulerer de herefter indholdet, så en slave præsenterer sig og fortæller om sit arbejde. Indholdet kan også formuleres som en dialog mellem herre og slave osv.

Undervisningsvejledning

Arbejder eleverne med et emne som fx “byen” kan de lave en gade i Rom ved hjælp af papir, karton, farver og evt. stofrester: Et stort stykke papir sættes op på væggen. Der tegnes en streg, hvor gaden er. Parvis laver eleverne nu efter billedoplæg en *insula* med forretninger, der limes op på gaden. Personerne kan derefter på latin præsentere sig, fortælle hvor de bor, og hvad de laver:

1.	elev: <i>Ego Aemilia sum. Femina Romana sum. Cum marito meo et duobus liberis in insula magna habito. Unam filiam et unum filium habeo. Tabernas spectabo. Mala et pira emam etc.</i>
----	---

De forskellige personer kan også tale indbyrdes:

1. elev:	<i>Salve, Tite!</i>
2. elev:	<i>Salve, Marce!</i>
1. elev:	<i>Quid in sacco tuo habes?</i>
2. elev:	<i>Panem et fructum, quae uxor mea in tabernis emit, habet. Iam domum ambulabo! Vale, Tite!</i>
1. elev:	<i>Vale, Marce!</i>

Mange emner kan tydeliggøres ved arbejde med plancher. Det kan være arbejde med klædedragter, hvor der under illustrationen skrives en lille latinsk tekst.

Der kan også laves plancher vedr. forskellige boligtyper (*insula, domus, villa rustica, palatium*), den romerske hær (opdeling, lejr, soldaterliv), den græsk-romerske gudeverden, det politiske system (republik-kejsertid), kejserportrætter, underholdning (Colosseum, Marcellus' teater, Circus Maximus), fra kilde til fontæne (aquadukt), en badeanstalt, klassiske bygningsværker, romerveje i Europa (kort med farvelagte veje), sundhed og sygdomme, historisk udvikling etc.

Det er en god ide at bruge såvel tekster som billeder som oplæg og inspiration til arbejdet med plancher.

Andre ideer kan være:

Digte:

De enkelte vers eller strofer forstørres og klippes ud. Eleverne sætter sammen i rigtig rækkefølge, sætter dem på plancher, illustrerer dem evt. som led i en dialog. Eleverne kan selv skrive digte.

Sange:

Der findes mange anvendelige sange fra middelalderen og op gennem tiderne, fx *Carmina Burana*, Morten Børups forårsviser og *Gaudeamus igitur*.

Undervisningsvejledning

Sprog:

Der kan laves spil, hvor der fremstilles brikker med forstavelser- stammer-endelser, der skal sættes sammen, og brikker med forskellige kasus samt verber, der skal sættes sammen etc.

Tegneserie:

Der kan laves tegneserier med tilhørende tekst.

Skrivning på vokstavle:

Vil eleverne prøve at skrive, som man gjorde i oldtiden, kan en vokstavle laves på denne måde: Voksløst hakkes i små stykker i en skål. De smeltes over kogende vand. Den flydende voks hældes i en flad bakke, hvor den afkøles. Som stylo kan man bruge en pind af træ eller metal, der er spids i den ene ende og flad i den anden.

Kunstværker:

Eleverne kan fremstille en powerpoint-præsentation/videoptagelse/fotocollage med fx "romerske kejserportrætter" – "portrætter af kvinder", med efterfølgende fremlæggelse (på dansk).

Kulinarisk aktivitet:

Der er mange muligheder, og ideer kan også hentes fra de aktiviteter, der foregår eller er foregået i de andre sprogfag. Hvilken betydning i undervisningen ville følgende kulinariske aktivitet ikke have:

Minutal marinum:

Pisces in caccabum <mittes>, adicies liquamen, oleum, vinum, cocturam. Porros capitatos, coriandrum minutatim concides, isiciola de pisce minuta facies et pulpas piscis cocti concarpis, urticas marinas bene lotas mittes. Haec omnia cum cocta fuerint, teres piper, ligusticum, origanum, fricabis, liquamen ferbuert, tractam confringes, obligas, (cum ferbuert), agitas, piper aspargis et inferes.

Inddragelse af arkæologisk og andet materiale

For at skabe en nødvendig bredde i elevens forståelse og viden om latinsk kultur, vil man med fordel kunne inddrage forskellige former for arkæologisk materiale. Det kan bl.a. dreje sig om artikler i håndbøger og tidsskrifter, men også oversættelser af græske og latinske forfattere kan give yderligere perspektiv til forståelse af datiden.

Ekskursioner og anden udadrettet virksomhed

Ekskursioner kan bringe en udbytterig variation ind i undervisningen ved at sætte de læste tekster ind i virkelighedens ramme. Besøg på det lokale museum, kirker og klosterbygninger vil kunne give en fornemmelse af romersk indflydelse på udviklingen i Dan-

Undervisningsvejledning

mark. I særlig grad vil sådanne indtryk kunne fås på museerne Moesgaard, Nationalmuseet og Glyptoteket.

En dansk købstad med historie tilbage til middelalderen vil kunne gennemgås som en efterligning af urbs og således give et nærliggende eksempel på fælles europæisk begrebsdannelse og formsprog. Sådanne ekskursioner vil kunne forbindes med læsningen af tekster om emnet.

“Non solus/sola es!”

Institutioner og personer kan støtte latinlæreren og dennes undervisning:

Foreninger: Latinlærerforeningen, Klassikerforeningen og Antikkens venner

Fagenes infoguide: <http://infoguide.emu.dk/CategoryProcessor.pub?catid=56>

EMU: <http://www.emu.dk/gym/fag/kl/index.html>

Lokale gymnasier og seminarier

Universitetsinstitutter i Århus, Odense og København

Museer, med henblik på omvisning, materialer og konsulentbistand

Tidsskriftet Sfinx.

Inddragelse af informationsteknologi

Informationsteknologien kan anvendes på flere forskellige måder i latin:

Ved gennemgang af arkæologisk materiale er det nærliggende at betragte det via en elektronisk database. Fuldstændige inventargengivelser fra de store samlinger (Louvre, British Museum m.fl.) er tilgængelige på cd-rom. Det giver adgang til i undervisningen at råde over et arkæologisk og kunsthistorisk materiale, som ingen nok så stor billedsamling kan hamle op med.

Tekstarbejdet kan kombineres med elektronisk tekstbehandling. En oplagt mulighed er at anvende tekstbehandling i forbindelse med gruppearbejder og andre opgaver på computer. Selv om skrivedisciplinen ikke synes aktuel i latin på begynderniveauet, er der store fordele ved at lade eleverne arbejde med sproget i skriftlig form, idet det kan styrke indlæringen og forståelsen af den sproglige sammenhæng.

Undervisningsvejledning

En anden mulighed er træning i elementære grammatiske færdigheder. Hvis eleverne fx øver bøjningsmønstre, er det vigtigt, at de kan se, i hvilken sammenhæng disse mønstre kan indgå, så det ikke bliver bevidstløs træning.

Intern evaluering og undervisningsdifferentiering

Latin er for alle elever, der fatter interesse for det. Det betyder, at undervisningens tilrettelæggelse skal tage højde for elevernes forskellige forudsætninger og behov. I særlig grad betyder det, at undervisningen skal udnytte de forskellige forudsætninger og erfaringer, som eleverne bredt bringer med til faget. Den tidlige og samtidige undervisning i andre fag er oplagte udgangspunkter.

Den betydning, som elevers deltagelse i undervisningen i latin har for andre fag, skal udnyttes.

Erfaringsudvekslinger med hensyn til sprog og kultur vil kunne skabe en vekselvirkning mellem fagene, der kan højne elevernes forståelsesramme. Løbende samtaler og målsætninger i arbejdet vil kunne give alle elever en viden om deres specielle stærke og svage sider.

De følgende områder kan sammen med fagets slutmål indgå i den løbende interne evaluering:

At eleverne

- bliver fortrolige med og åbne over for latin, som det fremtræder på forskellig måde
- får et generelt indblik i den latinske kultur og dens betydning i dag i sproglig og kulturel sammenhæng. Ved den latinske kultur forstås den kultur i oldtid, middelalder eller senere, som har haft latinen som sit væsentligste udtryksmiddel
- kan danne sig et indtryk af hovedindholdet i en tekst, samt udlede grammatiske sammenhænge gennem enkelte udvalgte eksempler
- bliver i stand til at sammenligne latin med andre sprog, herunder især at sammenligne ord og ordstammer samt sprogenes forskellige opbygning.